

Türk Hukuku ve Birleşmiş Milletler (BM) Singapur Sözleşmesi Yönünden Değerlendirici Arabuluculuk*

Özlem BORA**

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK–ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* İşbu makale yazarın süreci devam etmekte olan doktora tez çalışmasıyla ilgili olarak hazırlanmıştır.

** Avukat, Arabulucu, Ankara Barosu. Atılım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Ana Bilim Dalı doktora öğrencisi.
bora.ozlem@student.atilim.edu.tr **ORCID:** 0009-0007-6372-3678.

Makale geliş tarihi: 18 Ekim 2023 **Makale kabul tarihi:** 13 Şubat 2024

Atf önerisi: Bora, Özlem. “Türk Hukuku ve Birleşmiş Milletler (BM) Singapur Sözleşmesi Yönünden Değerlendirici Arabuluculuk.” *Ankara Barosu Dergisi* 82, no. 2 (Nisan 2024): 43-84 **DOI:** 10.30915/abd.1378054.

TÜRK HUKUKU VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

ÖZ

Klasik uyuşmazlık çözüm yöntemi olan devlet yargısının çeşitli etkenlerle yetersizliği başka uyuşmazlık çözüm yolları arayışlarına yol açmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle sınır ötesi uyuşmazlıklar artmış ve 1990'lı yıllardan itibaren arabuluculuk uygulamaları ulusal ve uluslararası platformlarda yerini almaya başlamıştır. Ağır yargısal yük, davaların süresi, kararlardaki çelişkiler ve Avrupa Birliği hukukundaki gelişmeler nedeniyle Türk kanun koyucusu da gelişmelere sessiz kalmamıştır. Öncelikle ihtiyari arabuluculuk olmak üzere çeşitli alanlarda dava şartı (zorunlu) arabuluculuk konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Son yıllarda yapılan çok sayıda düzenlemeye karşın arabuluculuk uygulamalarında sistem ile altyapı sorunu, arabulucuların etik ve standartlaşma konuları sorgulanması gereken konuların başında gelmektedir. Özel hukuk uyuşmazlıklarının alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından olan arabuluculukla çözümünde değerlendirici arabulucunun süreçteki rolü ve önemi ise gün geçtikçe daha fazla tartışma konusu olmaktadır. Değerlendirici arabuluculukta analitik süreç yönetimi ve arabulucunun aktif rolü ön plandadır. Sürecin daha verimli yürütülmesi, sonuç odaklı olması ve uyuşmazlıkların ivedi çözüme kavuşmasını sağlaması yönünden değerlendirici arabuluculuğun katkıları yadsınamaz.

Çalışmamızın ilk bölümünde genel olarak arabuluculuk modelleri ve bu modellerden kolaylaştırıcı arabuluculuk ile değerlendirici arabuluculuk incelenecektir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Türk Hukuku açısından değerlendirici arabuluculuk, üçüncü bölümünde ise "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi"nin Türkiye yönünden yürürlüğe girme süreci ve Singapur Sözleşmesi açısından değerlendirici arabuluculuk konuları değerlendirilecektir. Çalışmamız, ulusal ve uluslararası literatür araştırmalarımızın sonucunda vardığımız görüş ve önerilerin yer aldığı sonuç kısmıyla tamamlanacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Arabuluculuk

değerlendirici arabuluculuk

kolaylaştırıcı arabuluculuk

HUAK

Singapur Sözleşmesi

EVALUATIVE MEDIATION UNDER TURKISH LAW AND THE UN SINGAPORE CONVENTION

ABSTRACT

The insufficiency of the state judiciary, being the classical method of dispute resolution, due to various factors has initiated the exploration of alternative dispute resolution methods. With the impact of globalization, cross-border disputes have increased, and mediation practices have begun to take their place in national and international platforms since the 1990s. Due to the heavy judicial burden, protracted litigation, contradictions in judgments and developments in European Union law, the Turkish legislator has not remained silent. Legal arrangements have been made for mediation in various areas, particularly for voluntary mediation and litigation (mandatory) mediation. Despite the numerous regulations made in recent years, system and infrastructure problems in mediation practices, mediator ethics and standardization of mediators are among the issues that stand out to be questioned. The role and importance of the evaluative mediator in the process of resolution of private law disputes through mediation, which is one of the alternative dispute resolution methods, is becoming more and more a subject of debate. In evaluative mediation, analytical process management and the active role of the mediator are at the forefront. The contributions of evaluative mediation in terms of conducting the process more efficiently, being result-oriented, and ensuring that disputes are resolved promptly cannot be denied.

In the first part of our study, we will examine mediation models in general, particularly facilitative mediation and evaluative mediation. In the second part, the issue of evaluative mediation is assessed in terms of Turkish Law. The process of implementation of the “United Nations (UN) Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (Singapore Convention)” in Türkiye and evaluative mediation issues in terms of this Convention are the subjects of the third part. The opinions and recommendations reached pursuant to our national and international literature survey constitute the conclusion of our study.

Keywords:

Mediation

evaluative mediation

facilitative mediation

HUAK

Singapore Convention

GİRİŞ

Bir özel hukuk uyuşmazlığının çözümüne yönelik üç ana yol olduğu söylenebilir; Devlet yargısı, tahkim ve alternatif^[1] çözüm yöntemleri.^[2] İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte dava dışı uyuşmazlık çözüm yollarından tahkim popüler bir yöntem haline gelmiş, ancak yükselen maliyetler, gecikmeler ve usulî formaliteler nedeniyle son zamanlarda bu yöntem başka arayışlara yol açmıştır.^[3] Devletin adaleti sağlamaya yönelik yargı organları bu fonksiyonlarını ifa etmek açısından yetersiz kalmaktadır.^[4] Bu yetersizliğe yol açan nedenlerden uyuşmazlık sayısı ile çeşitliliğinin artması, ihtisas mahkemelerinin bulunmaması, maliyetlerin ağırlığı ve yargılamaların uzun sürmesi gibi etkenler ilk akla gelen nedenlerdir.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları başta arabuluculuk olmak üzere müzakere, tarafsız ön değerlendirme, vakıaların saptanması, kısa yargılama gibi birbirinden farklı yöntemleri kapsamaktadır.^[5] Özellikle uluslararası ticaret açısından arz ettiği önem ve tercih yönünden arabuluculuk, tahkim-arbuluculuk ve kısa yargılama önde gelen uyuşmazlık çözüm yollarıdır.^[6] Günümüzde alternatif uyuşmazlık çözümü konusunda en yaygın kullanılan ve dolayısıyla giderek kurumsallaşan metot ise arabuluculuktur.^[7] Ancak,

- [1] Devlet yargısı ile entegre olmuş bir statüde yer alan uyuşmazlık çözüm yöntemleri yerine işlevini daha iyi ifade etmesi açısından “dostane çözüm yöntemleri” kavramının kullanılması yerinde olacaktır. Ayrıntılar için bkz. Süha Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 2. bası (Ankara: Yetkin, 2022), 25.
- [2] Süleyman Dost, “Mediation for Disputes in Private Law in Turkey,” *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* 4, no.10, (Ekim, 2014): 81.
- [3] Necla Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu: Genel Bakış,” *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 31, no. 2, (2015): 203.
- [4] Emre Kıyak, *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*, (Ankara: Seçkin, Haziran 2018), 15.
- [5] Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 35 vd.
- [6] Malike Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*. (Ankara: Yetkin, 2010), 35-36.
- [7] Ömer Ekmekçi, Muhammet Özeker ve Murat Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, (İstanbul: Onikilevha, Ekim 2018), 9; Dost,

arabuluculuk sonucunda hazırlanan sulh anlaşmalarının icrasına ilişkin uluslararası yasal bir çerçeve bulunmaması arabuluculuğun zayıf yönlerinden biri olmuştur. Başka bir ifade ile arabuluculuk çözüm anlaşmasının sınır ötesi uygulanmasına yönelik etkin bir mekanizmanın olmayışı sıklıkla ifade edilen bir zorluktur.^[8] Farklı devletler arasında arabuluculuk yoluyla sağlanan bir çözümün nasıl tanınacağı ve uygulanacağı konusundaki belirsizlikleri ortadan kaldırarak öngörülebilirliği sağlamak arabuluculuğun kullanımını da teşvik edecektir.

Sosyal ve ekonomik küreselleşmenin etkisiyle ilişkiler artmış, bu durumla paralel uyumsuzlukların çözüm yolları konusunda sınır ötesi ticaret ve uyumsuzluklarına yönelik milletlerarası çalışmalar hız kazanmıştır. Bu doğrultuda yapılan önemli çalışmalardan biri de “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi (*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*)” dir.^[9] Üç yıl süren kapsamlı tartışma ve

“Mediation,” 81; Şule Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. (İstanbul: Onikilevha, Ağustos 2009), 147.

[8] Corinne Montineri, “The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and the Significance of the Singapore Convention,” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer, 2019): 1035.

[9] Makalemizde kısaca “Singapur Sözleşmesi” olarak anılacaktır. Singapur Sözleşmesi, ticari arabuluculuk sonucunda hazırlanan sulh anlaşmalarının icrasına ilişkin uluslararası yasal bir çerçeve oluşturmak amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olup, 7 Ağustos 2019 tarihinde imzaya açılmıştır. Türkiye, Sözleşmeyi 7 Ağustos 2019 tarihinde imzalamış ve 21 Nisan 2021 tarih ve 3866 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla onaylamıştır. Sözleşmenin yürürlük tarihi 11 Nisan 2022 olarak belirlenmiştir. Çalışmamızın tamamlandığı tarih itibarıyla 56 devlet Sözleşmeyi imzalamış olup, alfabetik sırayla şöyledir: Afganistan, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Belarus, Benin, Brezilya, Brunei, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Çad, Çin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Doğu Timor, Ekvador, Ermenistan, Esvatini, Fiji, Filipinler, Gabon, Gana, Gine-Bissau, Grenada, Güney Kore, Gürcistan, Haiti, Hindistan, Honduras, İran, İsrail, Jamaika, Karadağ, Katar, Kazakistan, Kolombiya, Kongo, Laos, Makedonya, Maldivler, Malezya, Mauritius, Nijerya, Palau, Paraguay, Ruanda, Samoa, Sierra Leone, Şili, Singapur, Sırbistan, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Ürdün, Uruguay, Venezuela. Sözleşmeyi 12 ülke onaylamış olup, alfabetik sırayla şöyledir: Belarus, Ekvador, Fiji, Gürcistan, Honduras, Japonya, Katar, Kazakistan, Singapur, Suudi Arabistan, Türkiye, Uruguay. İngilizce sözleşme metni için bkz. <https://adb.adalet>.

araştırmaların ardından, 25 Haziran 2018 tarihinde, elli birinci oturumda Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun bir komisyonu olan Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL),^[10] üyelerin oy birliğiyle Singapur Sözleşmesi'ni onaylamıştır.^[11] Milletlerarası ticari arabuluculuk çalışmalarını yeknesaklaştırmak ve sınır ötesi etkilerini öngörülebilir kılmak amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından başlatılan çalışma sonucu hem bir sözleşme hem de bir model kanun ortaya çıkmıştır.

Arabuluculuk kavramı, tanımları, niteliği ve modelleri konusunda devletlerin düzenlemeleri kendi hukuk sistem ve kültürleriyle bağlı olarak farklılık arz eder. 2012 yılında kolaylaştırıcı arabuluculuğu esas alarak kurgulanan 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK)'da sonradan yapılan yasal değişiklikler sonrası sınırlı bir değerlendirici arabuluculuk modeli benimsenmiştir. İleride ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere başta iş hukuku, ticaret hukuku ve tüketici hukuku alanındaki uyuşmazlıklar dahil birçok uyuşmazlık dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır. 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ile “Tarafların çözüm üretemediklerinin ortaya çıkması hâlinde arabulucu bir çözüm önerisinde bulunabilir” düzenlemesi HUAK 15/(7) fıkrası olarak yasaya eklenmiş ve arabulucuların yetkileri genişletilerek, değerlendirici arabuluculuğa doğru bir eğilim başlamıştır. Çalışmamızda tartışmalı bir konu olan değerlendirici arabuluculuk özellikle Türk Hukuku ve BM Singapur Sözleşmesi açısından incelenmeye çalışılacaktır.

gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/612021141944Singapore%20Convention%20English%20Version.pdf; Türkçe tercümesi için bkz. Nuray Ekşi, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler (Singapur) Konvansiyonu'nun Türkçe Tercümesi,” *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, no.1, (2020): 203-216.

[10] United Nations Commission On International Trade Law, <https://uncitral.un.org/>, 16.07.2023, 22:04.

[11] Edna Sussman, “The Singapore Convention Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements,” *ICC Dispute Resolution Bulletin*, Issue 3, Commentary, (2018): 43; Sibel Özel, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Singapur Konvansiyonu,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, no. 2, (Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019): 1194.

I. GENEL OLARAK ARABULUCULUK MODELLERİ, KOLAYLAŞTIRICI ARABULUCULUK VE DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

A) GENEL OLARAK ARABULUCULUK MODELLERİ

1- Geleneksel Arabuluculuk

Tarihçesi M.Ö. 3000 yıllarında Mısır, Babil ve Asur'a kadar uzanan arabuluculuk, Anadolu topraklarında ahilik felsefesi şeklinde uzlaşi kültürünün bir parçası olarak uzun yıllardır kullanılmaktadır.^[12] Arabuluculuk modern hukuktaki yerini ise 1960'lı yıllardan sonra almıştır.^[13]

Süreçte tabi olunacak rejim ve arabulucunun nitelikleri açısından arabuluculuk modelleri geleneksel (adi) arabuluculuk ve nitelikli (resmi) arabuluculuk şeklinde ayrılmaktadır.^[14] Geleneksel arabuluculuk herhangi bir yasal düzenlemeye tabi olmaksızın gerçekleştirilen arabuluculuktur. Geleneksel arabuluculukta uyumsuzluğun çözümü arabulucunun hakimiyetinde olup, devletin yargı sistemiyle herhangi bir ilişkisi yoktur.^[15] Geleneksel arabuluculuk sosyal kontrol aracı olup, bu süreçte önemli etkenler etik ilkeler ve toplumsal kurallardır.^[16]

Toplumdaki kanaat önderleri ve hatırı sayılır aile büyükleri tarafından yapılan geleneksel arabuluculuk aslında sadece aile, kabile gibi küçük toplulukları değil, toplumları da olumlu yönde yapılandırmıştır. Bu bağlamda geleneksel arabuluculuğun uzlaşi kültürüne olan katkısı ve bir iyilik hareketi

[12] Mustafa Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 5. baskı (Ankara: Yetkin, 2022), 700; Nihat Taşdelen, *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk*, (Ankara: Yetkin, 2021), 37.

[13] Taşdelen, *Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk*, 37.

[14] Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 48.

[15] Güven Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı (İstanbul: Onikilevha, Ocak 2023), 23; Ekmekçi, Özokes ve Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 56.

[16] Muammer Erol, *Türk Hukukunda Arabuluculuk ve Teşkilatlanması*, (Ankara: Adalet, 2018), 22.

olması yönü yadsınamaz. Uzlaşma kültürünün geliştiği toplumlar dış müdahale ve kışkırtmalara karşı da mukavemet kazanır.^[17]

2- Nitelikli Arabuluculuk ve Modelleri

Geleneksel arabuluculuk yüzyıllardır uygulanmakta iken nitelikli arabuluculuğun tarihçesi henüz çok yenidir. Nitelikli arabuluculuk yasal düzenlemeler doğrultusunda yapılan ve mevzuatın öngördüğü sonuçları oluşturan arabuluculuktur.^[18] Bir başka anlatımla nitelikli arabuluculuk geleneksel arabuluculuktan farklı olarak yasal düzenlemelere konu olan ve sonuçlarının resmi olarak düzenlendiği bir arabuluculuk türüdür. Mevzuatta düzenlenen ve sicile kayıtlı arabulucular tarafından yürütülen bir modeldir.^[19] Nitelikli arabuluculuğun genel olarak ihtiyari ve dava şartı olarak iki türü bulunmaktadır.

Geleneksel olarak eski devirlerden itibaren uygulanan arabuluculuğun güncel hukuk düzenlerinde sistemli bir şekilde uygulama alanı bulması öncelikle Anglo-Sakson hukuk sisteminde söz konusu olmuştur.^[20] Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kez 1913 yılında işçi-işveren uyuşmazlıkları alanında arabuluculuk uygulanmış ve zaman içerisinde kurumsallaşmıştır.^[21]

[17] Emre Kıyak, *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*, (Ankara: Seçkin, Haziran 2018), 34.

[18] Ali Yeşilirmak, "Arabuluculuk Nedir?," içinde *Temel Arabuluculuk Eğitimi, Eğitici Kitabı, Türkiye'de Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi, T.C. Adalet Bakanlığı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı, Avrupa Konseyi*, ed. Ali Yeşilirmak ve Elif Kısmet Kekeç, 2. baskı (Ankara: Has Matbaacılık, Kasım 2017), 87.

[19] Ali Yeşilirmak, "Arabuluculuk Nedir?," içinde *Temel Arabuluculuk Eğitimi, Eğitici Kitabı, Türkiye'de Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi, T.C. Adalet Bakanlığı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı, Avrupa Konseyi*, ed. Ali Yeşilirmak ve Elif Kısmet Kekeç, 3. basım (Ankara: Arcs Matbaacılık, Aralık, 2021), 36

[20] Ezgi Kara, "Milletlerarası Özel hukuk Açısından Arabuluculuk," (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2021), 9.

[21] Necla Öztürk ve Güven Yazar, "AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları," *Ankara Üniversitesi Hukuk*

Arabuluculuk süreçlerinde uyuşmazlıkların çözümü noktasında farklı normatif yaklaşımlar vardır.^[22] “Hak merkezli” (*rights based*) yaklaşımda, tarafların hukuki hakları üzerine odaklanılmakta ve geleneksel yargılamada elde edilebilecek çözümlere paralel bir çözüm elde etmeye çalışılmaktadır.^[23] “Menfaat merkezli” (*interests based*) yaklaşımda ise, tarafların menfaatlerine ve ihtiyaçlarına odaklanma söz konusudur.^[24]

Arabuluculuk faaliyeti açısından arabuluculuk süreçlerini kolaylaştırıcı, değerlendirici, dönüştürücü, terapötik, öyküsel, problem çözücü ve hümanistik arabuluculuk şeklinde çeşitli ayrımlara göre sınıflamak mümkündür.^[25] Prof. Leonard Riskin 1994 yılında arabuluculuğun ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda farklı görüşlerin olduğunu, bu belirsizliği gidermek adına kapsamlı bir sisteme olan ihtiyaca dikkat çekmiştir.^[26] Riskin’e göre

Fakültesi Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan II, (ed.) Emel Hanağası ve Mustafa Göksu, (Ankara: Yetkin, 2011), 1352.

- [22] Seda Özmumcu, “Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk,” İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası LXXI, no. 1 (2013): 1369.
- [23] Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 1369.
- [24] Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 1369.
- [25] Türk Literatürde genelde kolaylaştırıcı, değerlendirici ve dönüştürücü arabuluculuk şeklinde üçlü bir ayırım kabul görmektedir. Ayrıntılar için bkz. Yeşilırmak. “Arabuluculuk Nedir?,” 36 vd.; Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 57; Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 49; Arabuluculuk modelleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Seda Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, (İstanbul: Onikilevha, Şubat 2021); Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Emre Kıyak, *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*, (Ankara: Seçkin, Haziran 2018).
- [26] Leonard L. Riskin, “Mediator Orientations, Strategies and Techniques,” *Alternatives to the High Cost of Litigation* 12, no. 9, (September 1994): 111; Riskin, 1996 tarihli makalesinde arabuluculukta problem tanımlama süreçlerini *-problem-definition continuum* dar ve geniş açıdan çeşitli seviyelere ayırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Leonard L. Riskin, “Understanding Mediators’ Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed,” *Harvard Negotiation Law Review* 1, (1996): 18; Kıyak, *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*, 102; Riskin, 2003 yılında ilk kılavuz sistemini güncellemiş, arabulucunun rolü konusunda aydınlatıcı-*elicitive* ve yönlendirici-*directive*

cevaplanması gereken iki temel soru vardır; birincisi *arabulucu uyumsuzluğu dar açıdan mı yoksa geniş açıdan mı tanımlama* eğiliminde olacaktır? İkinci temel soru ise *arabulucu anlaşma konusunda öngörülere ve tekliflere ile değerlendirme yapacak mıdır, yoksa süreçte sadece kolaylaştırıcı fonksiyona mı sahip olacaktır?* Kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuk terimleri *Riskin*'in ünlü şeması olan "*Riskin's Grid-Riskin'in Kılavuzu*" ile ortaya atılmış bulunmaktadır.^[27]

Kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuğun temel farklılığı arabulucunun süreçteki fonksiyonudur.^[28] Söz konusu farklılık bazen ülkeden ülkeye ve kültürden kültüre değişmektedir. Örneğin, batı ülkelerinde kolaylaştırıcı arabuluculuk, doğu ülkelerinde ise değerlendirici arabuluculuk daha yaygındır.^[29] Diğer taraftan arabulucunun mesleği ve deneyimi etkili bir faktördür. Alternatif çözüm yöntemleri konusunda bilgili ve pratik düşünme yeteneğine sahip üçüncü kişilerin varlığı sürecin başarısı için önem arz eder.^[30] Arabuluculuğun genel olarak hukuk, sosyoloji, psikoloji ve ekonomi disiplinlerinin inceleme konusuna girdiğini tespit edebiliriz.^[31] Örneğin

kavramlarını kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Leonard L. Riskin, "Decisionmaking in Mediation: The New Old Grid and the New New Grid System," *Notre Dame Law Review* 79, no. 1, (2003): 1-54.

[27] Elif Kısmet Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*, 3. baskı (Ankara: Adalet, Mart 2016), 246; Kolaylaştırıcı-değerlendirici arabulucu ayrımı ilk olarak Leonard L. Riskin tarafından ortaya atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aslı E. Gürbüz Usluel, "Mandatory or Voluntary Mediation? Recent Turkish Mediation Legislation and a Comparative Analysis with the EU's Mediation Framework," *Journal of Dispute Resolution* 2020, no. 2 (Spring 2020): 448, dipnot 32; Riskin, "Understanding," 25-46.

[28] Erol, *Türk Hukukunda*, 23.

[29] Giovanni Matteucci, "The Singapore Convention on Mediation, Challenges and Opportunities, The 2nd KIMC International Seminar, Seoul, The island of discussion," https://www.academia.edu/83463753/The_Singapore_Convention_on_Mediation_challenges_and_opportunities, (December 3, 2021): 8.

[30] Gülgün Ildır, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler)*, (Ankara: Seçkin, 2003), 64.

[31] Donald T. Weckstein, "In Praise of Party Empowerment—and of Mediator Activism," *Willamette Law Review* 33, no. 3 (Summer 1997): 545; Emre Kiyak, *Dönüştürücü*

öğretide psikoloji ve sosyoloji geçmişi olan arabulucuların, değerlendiriciden çok kolaylaştırıcı yaklaşıma ilgi ve eğilimleri olduğuna dair görüşler vardır.^[32] Genel olarak avukat olmayan arabulucuların değerlendirme yerine kolaylaştırmayı tercih ettikleri söylenebilir.^[33]

Literatürdeki bir görüşe göre tüm arabulucular zorunlu olarak hem kolaylaştırıcı hem de değerlendirici arabulucudur.^[34] Başka bir ifadeyle hukuk uyuşmazlıkları arabuluculuğu doğası gereği hem değerlendirici hem de kolaylaştırıcı arabuluculuğu kapsar.^[35] Arabuluculukla ilgili bazı tanımlarda arabulucunun taraflar arasındaki müzakerede kolaylaştırıcı rolü ön plandadır.^[36] Arabulucu kolaylaştırıcı rolü ile uyuşmazlık taraflarının kendi

Arbuluculuk-Problem Çözücü Arbuluculuk ile Uyumlaştırılması, (Ankara: Seçkin, Haziran 2018), 2.

- [32] Söz konusu görüşler bir ampirik (deneysel) çalışmaya dayanmamakla birlikte yazarların gözlem ve çıkarımlarına dayanmaktadır. Jeffrey W. Stempel, “The Inevitability of the Eclectic: Liberating ADR from Ideology,” *Journal of Dispute Resolution* 2000, no. 2 (2000): 275; Ilene Diamond, “The Value of a Psychologist Mediator,” 21 Mart 2011, <https://mediate.com/the-value-of-a-psychologist-mediator/>. Değerlendirici arabulucu, tarafların hukuki menfaatlerinden çok hukuki hakları ile ilgilenmektedir. Seda Özmunucu, *Arbuluculuk Modelleri*, (İstanbul: Onikilevha, Şubat 2021), 15.
- [33] Jeffrey W. Stempel, “The Inevitability of the Eclectic: Liberating ADR from Ideology,” *Journal of Dispute Resolution* 2000, no. 2 (2000): 275.
- [34] Richard Birke, “Evaluation and Facilitation: Moving Past Either/Or,” *Journal of Dispute Resolution* 2, (2000): 318; Singapur Sözleşmesi Haftası (Singapore Convention Week 2023) programları dahilinde 31.08.2023 tarihinde yapılan bir tartışma etkinliğinde kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuk modelleri tartışılmış ve hangi tarz olursa olsun arabulucuların müzakkereyi kolaylaştırdıkları ifade edilmiştir. “Facilitative and Evaluative Models of Mediation: Is the Distinction Still Meaningful, or Simply Arcane Semantics? Is it Time to Bring Evaluative Mediation out of the Shadows?” Moderatör: Eunice Chua, Konuşmacılar: Andrew Miller KC, Professor Nadja Alexander, Wee Meng Chuan, Ting-Kwok IU, <https://www.singaporeconventionweek.sg/sc-weeks-events.html>.
- [35] Birke, “Evaluation and Facilitation,” 310.
- [36] Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 298-299.

görüşlerini geliştirip, tüm olasılıkları göz önünde bulundurmalarını sağlar.^[37] Bizim de katıldığımız görüşe göre uyumsuzluk taraflarına daha fazla yardımcı olmak adına başarılı arabuluculuk uygulamaları için hem kolaylaştırıcı hem de değerlendirici teknikler uygulanabilir.^[38] Aslında arabuluculuk her ne kadar bazı ayrımlara tabi kılınırsa da arabuluculuk türlerinin neredeyse tamamında bilinçli farkındalık ile ilişkisel ve duygusal değişiklikler yaratmak hedeflenmektedir.^[39]

B) KOLAYLAŞTIRICI ARABULUCULUK (*FACILITATIVE MEDIATION*)

Alternatif uyumsuzluk çözüm yolları hareketinin başlarında arabuluculuk, tipik olarak “kolaylaştırıcı arabuluculuk-*facilitative mediation*” olarak adlandırılmakta ve uygulanmakta idi.^[40] Bu nedenle kolaylaştırıcı arabuluculuk genellikle “saf” arabuluculuk olarak bilinir ve aslında tüm arabuluculukların temelini oluşturur.^[41] Kolaylaştırıcı arabuluculukta arabulucunun rolü pasiftir.^[42] Kolaylaştırıcı arabuluculukta öneri sunma söz konusu olmadığı gibi, iddiaların esası hakkında fikir verme de mümkün değildir.^[43] Kolay-

[37] Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 299.

[38] Stempel, “The Inevitability of the Eclectic,” 248.

[39] Seda Özmumcu, “Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi,” *Bahçeşehir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, no. 163-164, (Mart-Nisan 2018): 12.

[40] Murray S. Levin, “The Propriety of Evaluative Mediation: Concerns About the Nature and Quality of an Evaluative Opinion,” *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 16, no. 2 (2001): 268.

[41] Kenneth M. Roberts, “Mediating the Evaluative-Facilitative Debate: Why both Parties are Wrong and a Proposal for Settlement,” *Loyola University Chicago Law Journal* XXXIX, (2007): 193; gerçek anlamda arabuluculuğun, kolaylaştırıcı arabuluculuk olduğunun tespiti yapılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, (İstanbul: Onikilevha, Nisan 2020), 38; Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 57.

[42] Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 50.

[43] Levin, “The Propriety of Evaluative Mediation,” 268; Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 57.

laştırıcı arabulucu çözüm empoze edemez, taraflara tavsiyede bulunamaz ve anlaşma konusunda tarafları zorlayamaz.^[44] Bu modelde arabulucu süreçten sorumludur, ancak içerikten sorumlu değildir.^[45] Kolaylaştırıcı arabulucu, bir davaya gidilecekse davanın sonucunun ne olabileceği hakkında tahminde bulunmaz.^[46] İletişimi teşvik eder, taraflar arasında bilgi paylaşılmasına sağlar ve çözüm konusunda alternatifler yaratılmasına destek olur.^[47] Batı doktrininde arabuluculuğun bu modeli, menfaate dayalı arabuluculuk olarak değerlendirilmektedir.^[48]

C) DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK (EVALUATIVE MEDIATION)

Değerlendirici arabuluculuk arabulucunun dikkatini anlaşmazlığın özüne ve çözüme ulaşmak için neyin gerekli olacağına odaklayan analitik bir süreçtir.^[49] Değerlendirici arabuluculuk, taraflara olası bir davanın sonucu hakkında tavsiyelerde bulunmak ve onların uyuşmazlıktaki zayıf ve güçlü yanları üzerinde durarak teknik ve hukuki bilgi sağlamaya yönelik bir arabuluculuk türüdür.^[50] Amerika Birleşik Devletleri'nde hakimlerin taraflarla

[44] Şamil Demir, *Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi*, 2. baskı (Ankara: Adalet, 2014), 17.

[45] Andrew Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak, Arabuluculuktan Yararlanacaklar için Rehber*, çev. Adnan Bıçaksız, Zeynep Alkın, ed. Aşyan Süleymanoğlu (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Temmuz 2017), 152.

[46] Levin, "The Propriety of Evaluative Mediation," 268.

[47] Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak*, 152.

[48] Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak*, 152; Özmumcu, "Arabulucunun Rolü," 1372.

[49] L. Randolph Lowry, "Evaluative Mediation" in *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, J. Folberg, et al (Eds.), (New York: Guilford Press, 2004), 72; Stempel, "The Inevitability of the Eclectic," 37.

[50] Yeşilirmak, "Arabuluculuk Nedir?," 37; Değerlendirici arabulucular, tarafların zayıf ve güçlü yönlerini netleştirir ve tarafların daha gerçekçi değerlendirmeler yapmalarını teşvik eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Christopher W. Moore, *The Mediation Process*, Fourth Edition, (Jossey-Bass 2014), 52; Roberts, "Mediating the Evaluative-Facilitative Debate," 195; Kuan-Ling Shen, "Multi-Tier Dispute Resolution: Present Situation and Future Developments in Taiwan," Chapter, in *Multi-Tier Approaches to the Resolution*

yaptığı sulh konferansından esinlenen değerlendirici arabuluculuk (*evaluative mediation*); “formüle edici arabuluculuk” veya “çözüm bulucu arabuluculuk” olarak da anılmaktadır.^[51]

Değerlendirici arabuluculuk öğretilerde tartışılmış ve şekillenmiş bir arabuluculuk modelidir. Değerlendirici arabuluculuğun Türk Arabuluculuk mevzuatında bir tanımı olmadığı gibi, ICC (*International Chamber of Commerce*) ve ICSID (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*) gibi kurumsal arabuluculuk kurumlarına ait kurallarda da tanımı yer almamaktadır. Benzer şekilde Singapur Sözleşmesi ile Avrupa Birliği Arabuluculuk Direktifi’nde bir tanımı ya da açıklaması bulunmamaktadır. ICC Arabuluculuk Kuralları 1/(3) maddesine göre arabulucu çözüm usulü ve usullerini yöneten tarafsız üçüncü kişi konumundadır.^[52] Birleşmiş Milletler’in 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk ve Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmaları Hakkındaki Model Kanun’a göre arabulucunun değerlendirme yapmasını engelleyecek nitelikte bir düzenlemeye yer verilmediği, aksine 7. maddesinde arabulucunun uygun gördüğü herhangi bir aşamada çözüm önerisinde bulunabileceği düzenlemesi vardır.^[53]

of International Disputes: A Global and Comparative Study, edited by Anselmo Reyes and Weixia Gu, <https://doi.org/10.1017/9781108854306.005> (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 133; Levin, “The Propriety of Evaluative Mediation,” 269; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 38; Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 57; Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 1375; Değerlendirici arabuluculukta, arabulucu davanın esasına ilişkin görüşlerini ilgili taraflara kapalı oturumda veya özel olarak ifade eder ve hatta taraflardan birine meselenin mahkemeye taşınması yerine anlaşmaya varılmasının kendi menfaatlerine olacağını önerebilir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabah Forest Industries Sdn Bhd v Mazlan bin Ali davası, *Malayan Law Journal* 5, (2012): 382, <https://www.studocu.com/my/document/multimedia-university/law-of-evidence-i/sabah-forest-industries-sdn-bhd-v-mazlan-bin-ali/31550306>.

[51] Yeşilırmak, “Arabuluculuk Nedir?,” 37.

[52] Dikran M. Zenginkuzucu, *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıklarının Dostane Çözümüne İlişkin Temel Metinler*, 2. baskı (İstanbul: Legal, 2017), 109.

[53] Ayben Erdoğan, “Kolaylaştırıcı-Değerlendirici Arabuluculuk Ayrımı: Orta Yolda Uzlaşmak Mümkün mü?,” *Banka ve Finans Hukuku Dergisi*, 2019, C.2, S.32, Prof. Dr. Ali Necip Ortan’a Armağan, 2269

Değerlendirici arabuluculukta uyumsuzluğun esası arabulucu tarafından analiz edilir.^[54] Değerlendirici arabulucu uyumsuzluğun esası ve taraflar arasındaki sorunlar konusunda önerilerde bulunan nispeten müdahaleci ve aktif bir roledir.^[55] Değerlendirici arabulucu, tarafların menfaatlerinden çok yasal haklarıyla ilgilenir.^[56] Belirtilen nedenle değerlendirici arabulucuların uzmanlığa sahip hukukçular veya emekli yargıçlar olması yaygın bir durumdur.^[57]

Yasal haklara odaklanmasına rağmen, değerlendirici arabuluculuk, çözümleri belirlemek için üçüncü kişinin doğrudan ve nihai müdahalesini gerektiren devlet yargısı ve tahkim gibi geleneksel yargılama yöntemlerinden tamamen farklıdır.^[58] Hiç kuşkusuz devletin resmi yargı faaliyeti modern toplumun temel çözüm mekanizması olarak önemini korumaktadır.^[59] Devlet yargısının dayanağı pozitif düzenlemelerin zorlayıcılığıdır^[60] ve yargılama alenidir.^[61] Devlet yargılamasında ve tahkimde üstün bir otorite vardır. Devlet ve tahkim yargılamasında arabuluculuktan farklı olarak uyumsuzluğun kesin bir şekilde çözüm garantisi mevcuttur.^[62] Arabuluculukta, devlet yargısı ve tahkimin aksine son sözü söyleyecek hakim ya da hakem değil, taraflardır.

Değerlendirici arabuluculuk da kolaylaştırıcı arabuluculuğa göre müdahaleci bir yöntemdir. Burada yeri gelmişken değerlendirici arabuluculuk ile

[54] Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 38.

[55] Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak*, 151; Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 50; Şamil Demir, *Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi*, 2. baskı (Ankara: Adalet, 2014), 19.

[56] Levin, “The Propriety of Evaluative Mediation,” 269; Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 1375; Yeşilirmak, “Arabuluculuk Nedir?,” 37.

[57] Levin, “The Propriety of Evaluative Mediation,” 269.

[58] Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 1375.

[59] Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 2.

[60] Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 54.

[61] Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 54.

[62] Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 54.

kolaylaştırıcı arabuluculuk arasındaki belirgin farklara değinmekte fayda vardır. En belirgin özellik kolaylaştırıcı arabuluculukta çözüm önerisi getirememedir. Arabuluculuğun özünde kolaylaştırıcı modelin yani çözüm önerisi getirmeyen modelin olduğu 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu tasarısı ile ilgili alt komisyon raporunda da dile getirilmiştir.^[63] Değerlendirici arabuluculukta, kolaylaştırıcı arabulucudan farklı olarak menfaatten ziyade yasal haklar ön plandadır. Son olarak kolaylaştırıcı arabuluculukta arabulucunun daha pasif konumda olduğu söylenebilir.

Değerlendirici arabuluculukta tarafların menfaatleri de göz ardı edilmemektedir.^[64] Zira gerek kolaylaştırıcı gerekse değerlendirici arabuluculukta uyumsuzluk taraflarının menfaatlerinin ortaya konulması hedeflenmektedir.^[65] Değerlendirici arabuluculukta uyumsuzluğun altında yatan özü tespit etme söz konusudur.^[66] Başka bir ifade ile değerlendirici arabuluculukta uyumsuzluğun esası ve onun altında yatan nedenlere odaklanma esastır.^[67] Değerlendirici arabuluculukta, arabulucu bir yandan uyumsuzluk tarafları arasında iletişim ve müzakere açısından kolaylaştırıcı teknikleri uygulayabilmekte, diğer yandan vaka değerlendirmesi yapabilmektedir.^[68]

Değerlendirici arabuluculuk, taraflar arasındaki ilişkinin önemli olmadığı ve tarafların hızlı bir çözüm elde etmek istedikleri durumlarda tercih edilir ve etkili olur. Arabulucular genellikle mekik diplomasiyi (*shuttle diplomacy*) tercih eden ve her bir tarafın davasını ve olası masraflarını değerlendirmesine

[63] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 26, Yasama yılı: 3, Cilt:52, 3.Birleşim, 04.10.2017, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c052/tbmm26052003.pdf>

[64] Özümucu, “Arabulucunun Rolü,” 1382.

[65] Doğa Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, (Ankara: Turhan, 2019), 18.

[66] Birke, “Evaluation and Facilitation,” 315.

[67] Özümucu, “Arabulucunun Rolü,” 1376; Mustafa Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, (İstanbul: Onikilevha, Nisan 2020), 38.

[68] Özümucu’ya göre değerlendirici arabulucu uyumsuzluk taraflarına somut uyumsuzluğa ilişkin hakimin nasıl karar verebileceğine ilişkin değerlendirmeleri sunabilir: Seda Özümucu, *Arabuluculuk Modelleri*, (İstanbul: Onikilevha, Şubat 2021, 15.

yardımcı olan hukuk uzmanı konumundadır.^[69] Değerlendirici arabuluculuk, kolaylaştırmanın ötesinde, genellikle bir tür profesyonel değerlendirme içermektedir.^[70] Uyuşmazlıkların değerlendirici arabuluculuk yoluyla çözüldüğü durumlarda, süreç bağlayıcı olmayan tahkime benzetilebilir.^[71] Zira, değerlendirici arabuluculukta ve bağlayıcı olmayan tahkimde bağımsız ve tarafsız bir üçüncü kişi uyuşmazlık hakkında görüş verebilirse de bu görüş taraflar açısından bağlayıcı değildir. Oysa ki, bağlayıcı tahkimde taraflar beğenmedikleri bir hakem kararına karşı devlet yargısına başvurma haklarını kaybederler.^[72] Değerlendirici arabuluculukta arabulucu uyuşmazlık ya da çatışmanın özünü değerlendirebildiğinden karmaşık uyuşmazlıklarda etkilidir. Örneğin değerlendirici arabuluculuk daha çok ticari uyuşmazlıklar ile sigorta hukuku uyuşmazlıklarında tercih edilmektedir.^[73]

II. TÜRK HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

A) HUKUK UYUŞMAZLIKLARINDA ARABULUCULUK KANUNU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinin gerektirdiği mevzuat çalışmaları arasında yer alan 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) 22 Haziran 2013 tarihinde yürürlüğe girerek Türk Hukuk Sistemine yeni ve alternatif bir uyuşmazlık bir çözüm yöntemi olan arabuluculuğu getirmiştir.

[69] Shen, “Multi-Tier Dispute Resolution,” 134.

[70] Jacqueline M. Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution in a Nutshell*, fourth edition (West Academic Publishing, 2013), 97.

[71] Kimberlee K. Kovach ve Lela P. Lovet, “Mapping Mediation: The Risks of Riskin’s Grid,” *Harvard Negotiation Law Review* 3, no. 71 (1998): 110; Bağlayıcı olmayan tahkim ve arabuluculukta nihai sonuç olarak kesinlik bulunmamaktadır. Devlet yargısı ile tahkimin de tartışıldığı bir karar için bkz.: *Champagne v. Victory Homes, Inc.*, 897 A.2d 803, 805 (Me. 2006), <https://casetext.com/case/champagne-v-victory-homes-inc>.

[72] Ildır, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler)*, 64.

[73] L. Randolph Lowry, “Evaluative Mediation,” in *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, J. Folberg, et al (Eds.), (New York: Guilford Press, 2004), 72; Stempel, “The Inevitability of the Eclectic,” 250.

Mahkemelerin ağır iş yükü, davaların süresi, kararlardaki çelişkiler ve Avrupa Birliği hukukunda alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına ilişkin gelişmeler, Türk kanun koyucuları, önce gönüllü, ardından dava şartı (zorunlu) arabuluculuğu düzenlemeye yönelmiştir.^[74] Dava şartı arabuluculuk, belli uyuşmazlıklarda dava açılmadan önce arabuluculuk sürecinin başlatılmasını zorunlu kılan ve arabuluculuk sürecine başvurmadan dava açılması halinde davanın esasa girilmeden usulden reddedilmesi sonucunu doğuran özel bir dava şartıdır.^[75]

Türkiye’de 2018 yılından itibaren çok sayıda uyuşmazlık hakkında dava şartı arabuluculuk hakkında yasal düzenleme yapılmıştır. Çok kısa zaman içinde yapılan mevzuat düzenlemeleriyle sırasıyla iş hukuku uyuşmazlıkları,^[76] ticaret hukuku uyuşmazlıkları,^[77] tüketici hukuku uyuşmazlıkları,^[78] kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar,^[79] taşınır ve taşınmazların paylaşılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar,^[80] 634 sayılı Kat

[74] Usluel, “Mandatory or Voluntary Mediation,” 465.

[75] Ahmet M. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 3. baskı (Ankara: Turhan, 2022), 33; Betül Azaklı Arslan, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*, (Ankara: Yetkin, 2018), 32; Hakan Pekcanıtez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku, Ders Kitabı*, 9. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2021), 640; Ramazan Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku*, 7. baskı (Ankara: Yetkin, 2021), 818.

[76] 12 Ekim 2017 tarihinde kabul edilen 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu bir kısım bireysel iş uyuşmazlıkları hakkında dava şartı arabuluculuk uygulaması getirmiştir. RG 25.10.2017, S. 30221.

[77] 6 Aralık 2018 tarihinde kabul edilen 7155 sayılı Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesiyle ticari davaların bir kısmı dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır. RG 19.12.2018, S.30630.

[78] 22.07.2020 tarihinde kabul edilen 7251 sayılı Kanun ile tüketici hukuku alanındaki bir kısım uyuşmazlığa dava şartı arabuluculuk düzenlemesi getirilmiş olup, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a 73/A maddesi eklenmiştir. RG 28.07.2020, S.31199.

[79] 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 37. maddesi ile HUAK’a 18/B maddesi eklenmiştir. RG 05.04.2023, S.32154.

[80] 7445 sayılı Kanun’un 37. maddesi ile HUAK’a 18/B maddesi eklenmiştir.

Mülkiyeti Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıklar,^[81] komşu hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklar^[82] ve tarımsal üretim sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklar^[83] dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır. Türk hukuk tarihinde arabuluculuk kurumunun seyri ve yasal düzenlemeler dikkate alınarak 2013-2018 yılları arası ihtiyari arabuluculuk dönemi, 2018 sonrası ise dava şartı arabuluculuk dönemi olarak belirlenebilir.

HUAK 2/(1)(a) maddesinde arabuluculuk tanımlanmış olup, “*Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemini*” ifade etmektedir.

07 Haziran 2012 tarihinde kabul edilen HUAK kolaylaştırıcı arabuluculuk dikkate alınarak kurgulanmıştır.^[84] HUAK'ın genel gerekçesinde tarafların uzlaşarak uyuşmazlığa son vermelerinin toplumsal barışın korunması yönünden tercih sebebi olduğu belirtildikten sonra, arabulucunun süreç içerisinde üstlenmiş olduğu görevin özel önemi ve ağırlığının olduğu konusu vurgulanmıştır.^[85] HUAK'ın 2. maddesi gerekçesinde arabulucunun sadece sistematik iletişim tekniklerini kullanarak, diyalog sürecinin işlerlik kazanmasına katkı sağlayacağı ve özgür müzakere ortamı yaratmadaki rolü belirtilmiştir.^[86] 2013 tarihinde yürürlüğe giren HUAK'ın 2. maddesi-

[81] 7445 sayılı Kanun'un 37. maddesi ile HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir.

[82] 7445 sayılı Kanun'un 37. maddesi ile HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir.

[83] 7442 sayılı Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. maddesiyle 5488 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesi değiştirilmiş olup, tarımsal üretim sözleşmesinden doğan davalar dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır.; Tarımsal Üretim Sözleşmesinden Doğan Hukuk Uyuşmazlıklarına İlişkin Arabuluculuk Yönetmeliği'nin yayımlandığı Resmî Gazete için bkz. RG 01.09.2023, S. 32296.

[84] Özmumcu, “Arabulucunun Rolü,” 1387.

[85] <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss233.pdf>

[86] <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss233.pdf>

nin gerekçesinde arabulucunun çözüm önerisi getiremeyeceği ve taraflara çözüm empoze edemeyeceği de belirtilmiştir. Kanun koyucunun, arabulucunun rolünün pasif olmasını ve görüşmelere asgari düzeyde müdahale etmesini istediği çıkarımında bulunabiliriz.^[87] Sonuç olarak HUAK'ın ilk düzenlemesinde kanun koyucunun bilinçli tercihinin kolaylaştırıcı arabuluculuk doğrultusunda olduğu konusunda şüphe yoktur.

Daha sonra 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ile “Tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde arabulucu bir çözüm önerisinde bulunabilir”^[88] düzenlemesi yasaya eklenmiş ve kanaatimize arabulucuların yetkileri genişletilerek, değerlendirici arabuluculuğa doğru bir eğilim başlamıştır.^[89] Değerlendirici arabuluculuğa geçilip geçilmediği konusu literatürde çok tartışmalı bir konudur.^[90] *Tanrıver*'e göre HUAK teknik bakımdan kolaylaştırıcı arabuluculuğu benimsemesine rağmen tüm boyutlarıyla olmasa dahi Kıta Avrupası temelli yaklaşım dikkate alınırca uzlaştırmaya, Anglo-Sakson temelli yaklaşım esas alındığında ise değerlendirici arabuluculuğa evrilmiştir.^[91] *Usluel*'e göre arabuluculuk sistemimiz kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuk kesişiminde yer alır.^[92]

Türk arabuluculuk mevzuatında son yıllarda yapılan çok sayıda düzenleme ile arabuluculuğun sadece kolaylaştırıcı arabuluculuk ekseninde yer aldığını

[87] Özsumcu, “Arabuluculuk Modelleri”, 35.

[88] HUAK m.15/(7).

[89] Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 38; Ekmekçi, Özeken ve Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 57; Özlem Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, (Ankara: Turhan, 2020), 89.

[90] Bektaş Kar, İş Yargılaması Usulü, Genişletilmiş 2. bası (Ankara: Yetkin, 2018), 137; Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 28; *Dür*'e göre menfaat temelli pasif arabuluculuk yaklaşımından hak temelli değerlendirici aktif arabuluculuk sürecine geçilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri*, 2. baskı (Ankara: Adalet, 2018), 23-24.

[91] Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku*, 2. bası (Ankara: Yetkin, 2022), 266; Arabulucunun çözüm önerisi getirdiği durumlarda arabulucunun uzlaştırmacı niteliğine büründüğü söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ferhat Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi ve İcra Edilebilirlik Şerhi*, (Ankara: Adalet, Kasım 2018), 71.

[92] Usluel, “Mandatory or Voluntary Mediation,” 449.

söylemek zordur. HUAK'ın değerlendirici arabuluculuğu benimsediğine dair görüşümüz sadece çözüm önerisi getirebilme durumu ile ilgili değildir. Sürecin işleyişini değerlendirdiğimizde HUAK'ın ilk halinde sürece tamamen taraflar hakim iken, sonradan yapılan yasal düzenlemelerle arabulucunun süreçteki rolü etkinleştirilmiştir. HUAK 2/(1)(b) bendinde arabuluculuk tanımı yapılırken uzmanlık eğitimi alma şartı aranmıştır. Oysaki kolaylaştırıcı arabuluculukta arabulucunun uzman olması beklenmez ve hatta uzman olması nadirdir.^[93] HUAK'a göre arabuluculuk sadece hukukçulara hasredilmiştir. HUAK tasarısı aşamasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde arabuluculuğun hukukçulara hasredilmesi konusunda bir kısım tartışmalar^[94] yaşanmış ise de çözüm süreci sonunda ortaya çıkan metnin hukuki değeri nedeniyle hukukçulara hasredilmesi konusunda genel kanaat oluşmuştur. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı ile ilgili Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporunda da arabulucunun hukukçu olması gerekip gerekmediğine ilişkin olarak dünyada bu konuda genel bir uygulama olmadığı ve ülkelerin buna ilişkin farklı tercihlerde bulunduğu ifade edilmiştir.^[95] Ülkemizde arabulucuların sadece hukukçulara hasredilmesi menfaat temelli arabuluculuktan ziyade hak temelli bir arabuluculuğa işaret etmektedir. 1 Eylül 2023 tarihinden itibaren yürürlüğe giren taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyuşmazlıklarda yapılan arabuluculukta icra edilebilirlik usulünü düzenleyen HUAK 17B/(4) fıkrası ilginç bir düzenleme getirmiş ve kanımca mevzuu daha tartışılır kılmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre “*Mahkeme yapacağı incelemede anlaşma içeriğini, arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığı ve taşınmazın devri veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasıyla ilgili olarak kanunlarda yer alan sınırlamalar ile usul ve esaslara uyulup uyulmadığı yönünden denetler; bu kapsamda kurum veya kuruluşlardan bilgi veya belge talep edebilir ve gerektiğinde duruşma açabilir.*” Söz konusu düzenleme özellikle taşınmaz devri ile taşınmaz üzerindeki sınırlı ayni hak kurulmasında mevzuattaki usul ve esaslar doğrultusunda arabuluculuk sulh anlaşması yapılmasına yönelik emredici bir düzenlemedir. Bu yasal

[93] Roberts, “Mediating the Evaluative-Facilitative Debate,” 194.

[94] TBMM, Dönem: 24, Yasama Yılı:2, Cilt: 22, 116. Birleşim, 06.06.2012, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c022/tbmm24022116.pdf>

[95] <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss233.pdf>

düzenleme ile bir taraftan uyuşmazlık taraflarının ve vekillerinin haklarının farkında olarak arabuluculuk masasına oturmaları önem taşıırken, diğer taraftan arabulucunun sadece menfaat değil, hak temelli olarak da süreci yönetmesi önemli hale gelmiştir.

B) HUKUK UYUŞMAZLIKLARINDA ARABULUCULUK KANUNU YÖNETMELİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

HUAK Yönetmeliği^[96] 17/(2) fıkrası uyarınca uyuşmazlık tarafları, emredici hukuk kurallarına aykırı olmamak kaydı ile arabuluculuk usulünü serbestçe kararlaştırabileceklerdir. Ancak bu belirlemede arabulucuya iradilik, eşitlik, gizlilik, tarafsızlık, kontrolün taraflarda olması gibi temel arabuluculuk ilkeleri kılavuzluk yapacaktır.

HUAK Yönetmeliği 17/(5) fıkrasına göre arabulucu, taraflara hukuki tavsiyelerde bulunamayacaktır. HUAK Yönetmeliği 17/(6) fıkrasına göre arabulucuya hak temelli değil, sadece menfaat temelli bir çözüm önerisi getirebilme imkanı sağlanmıştır. HUAK Yönetmeliğindeki sadece menfaat temelli çözüm önerisi getirebilme düzenlemesi HUAK^[97]'da yer almamaktadır. Normlar hiyerarşisi yönünden esas alınması gereken düzenlemenin yönetmelikten önce kanun olduğunu dikkate aldığımızda kanun ve yönetmeliğin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi yerinde bir adım olacaktır.

C) TÜRKİYE ARABULUCULUK ETİK KURALLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

Türkiye Arabuluculuk Etik Kurallarının “kendi kararını verme hakkı” başlığı altında düzenlenen m. 2/(1)'e göre uyuşmazlık taraflarının gerek arabuluculuk süreci öncesinde ve sonrasında, gerekse süreç içerisinde özgür ve aydınlanmış iradeleriyle, gönüllü ve baskı altında kalmadan karar vermeleri temin edilecektir. Etik Kurallar m.2/(4)'e göre ise arabulucu, süreci yönetirken taraflara hukuki veya mesleki tavsiyelerde bulunamayacaktır. Türkiye Arabuluculuk Etik Kuralları'nda yer alan “mesleki tavsiye” kavramı

[96] RG 02.06.2018, S.30439.

[97] HUAK 15/(7) fıkrasına göre tarafların çözüm üretememeleri halinde arabulucu bir çözüm önerisinde bulunabilir. Ancak söz konusu çözüm önerisinin menfaat mi, yoksa hak temelli mi olacağına dair bir düzenleme yer almamaktadır.

HUAK'da yer almadığı gibi, HUAK Yönetmeliği'nde de yer almamaktadır. “Mesleki tavsiye” kavramının içeriği konusunda Türkiye Arabuluculuk Etik Kurallarında bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Türkiye Arabuluculuk Etik Kuralları'nın 7.maddesinde “mesleki yeterlilik” düzenlenmiş olup, 7/(3) fıkrasına göre “*Eğitim sayesinde kazanılan bilgi ve beceriler, arabuluculuk tecrübesi, toplumsal cinsiyete, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklara ilişkin farkındalıklar, bir arabulucunun mesleki yeterliliği ve gelişimi için gerekli olan önemli unsurlardır.*” HUAK ve HUAK Yönetmeliği'nde “mesleki yeterlilik” konusu düzenlenmemiş ve Türkiye Arabuluculuk Etik Kuralları'na da atıf yapılmamıştır. Arabulucular siciline kayıt şartları arasında mesleki kıdem, arabuluculuk eğitimi alma ve yazılı sınavda başarılı olma gibi ölçütler aranıyor ise de mesleki yeterlilik konusunda ayrıca bir düzenleme yer almamaktadır. Türkiye Arabuluculuk Etik Kuralları 7/(1) fıkrasına göre “*Arabulucu, somut uyuşmazlıkta gerekli olan mesleki yeterliliği haiz değil ve tarafların makul beklentilerini karşılayamayacak durumdaysa, arabuluculuk teklifini reddetmeli ve hangi aşamada olursa olsun arabuluculuktan çekilmelidir.*” Mesleki yetersizlikten kaynaklı arabuluculuk sürecinden çekilme konusu da ne HUAK ne de HUAK Uygulama Yönetmeliği'nde yer almamaktadır. “Mesleki yeterlilik” kavramının kapsamına tarafları uyuşmazlık konusunda hak temelli ve/veya menfaat temelli olacak şekilde yönlendirmenin girip girmediği şu an için mevzuatımızda belirlenmiş değildir. Kanaatimizce tarafların haklarının farkında olarak arabuluculuk sürecinin yürümesi çok önemli olup, bu durum gerek arabulucu tarafından ve gerekse taraf vekilleri tarafından bilgilendirme gibi mekanizmaları sürecin her aşamasında ustalıkla kullanmaları ile mümkün olabilecektir.

Yukarıda yapılan tüm açıklamalardan sonra Türk arabuluculuk mevzuatında tam anlamıyla bir değerlendirici arabuluculuk modelinin benimsenmiş olduğunu söylemek zordur. Bu bağlamda HUAK'ın sınırlı bir değerlendirici arabuluculuk modelini benimsediği söylenebilir.^[98]

[98] Leyla Akyol Aslan, “6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 15'inci Maddesi ile Arabulucunun Çözüm Önerisi Getirebilmesine Olanak Sağlayan Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi,” *Terazi Hukuk Dergisi* 13, no. 145 (Eylül 2018): 38.

III. SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ, TÜRKİYE YÖNÜNDEN YÜRÜRLÜĞE GİRME SÜRECİ VE SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

A) SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE YÖNÜNDEN YÜRÜRLÜĞE GİRME SÜRECİ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bir komisyonu olan Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu,^[99] dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde, farklı yasal sistem ve ekonomik gelişmişliğe sahip devletlerin temsil edilmesini sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu bağlamda Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL), adeta Birleşmiş Milletlerin uluslararası ticaret alanındaki hukuki omurgası gibidir.^[100]

Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilen teklif^[101] üzerine BM Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun, 2014 yılında arabuluculuk sulh anlaşmalarının icrası konusunda New York Sözleşmesi'ne benzer bir çalışma yapması amacıyla Çalışma Grubu II'yi görevlendirmesi ile Singapur Sözleşmesi'nin oluşum süreci başlamıştır.^[102] *Natalie Y. Morris Sharma*

[99] United Nations Commission On International Trade Law, <https://uncitral.un.org/>, 16.07.2023, 22:56.

[100] Corinne Montineri, "The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and the Significance of the Singapore Convention," *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer, 2019): 1023-1024.

[101] UNCITRAL çalışma programı devletlerden ya da kuruluşlardan gelen teklifler üzerine oluşturulmaktadır; Hal Abramson, "The New Singapore Mediation Convention; The Process and Key Choices," *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer, 2019): 1038; Uluslararası bir sözleşme yapılması önerisi literatürde de gündem konusu olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Stacie I. Strong, "Beyond International Commercial Arbitration? The Promise of International Commercial Mediation," *Washington University Journal of Law & Policy* 45 (2014): 11-39. Teklife eleştirel yaklaşanlar da olmuştur. Bazı yorumcular teklifi "arabuluculara tam istihdam yasası-Mediators Full Employment Act" şeklinde adlandırmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Deborah Masucci, "From Skepticism to Reality-The Path to Convention for the Enforcement of Mediated Settlements," *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no.4 (Summer 2019): 1123.

[102] A/CN.9/WG.II/WP.187 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V14/080/44/pdf/V1408044.pdf?OpenElement>; Banu Şit Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği*, (Ankara: Adalet, 2020), 25; Ergun Özsunay, "Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel

Başkanlığında çalışmalarına başlayan Çalışma Grubu II, yoğun bir çalışma dönemi sonrası 2018 yılında Singapur Sözleşmesini tamamlamıştır.^[103] Milletlerarası ticari arabuluculuk çalışmalarını yeknesaklaştırmak ve sınır ötesi etkilerini öngörülebilir kılmak amacıyla BM tarafından başlatılan çalışma hem bir sözleşme hem de bir model kanun olarak somutlaştırılmıştır.^[104]

Reform mahiyetinde bir gelişme olarak nitelenebilecek Singapur Sözleşmesi 7 Ağustos 2019 tarihinde imzaya açılmış olup, içlerinde Türkiye'nin de dahil olduğu toplam 46 devlet sözleşmeyi imzalamış bulunmaktadır. Dünyanın en büyük iki ekonomisi olan ABD ve Çin ile Asya'nın en büyük dört ekonomisinden üçü (Çin, Hindistan ve Güney Kore) Singapur Sözleşmesi'ni imzalamış, Japonya ise Sözleşme'yi onaylamıştır. Çalışmamızın tamamlandığı tarih itibarıyla 56 ülke Singapur Sözleşmesi'ni imzalamış ve 12 ülke ise sözleşmeyi onaylamış bulunmaktadır.

Türkiye, Singapur Sözleşmesi'nin imza merasimine açıldığı 7 Ağustos 2019 tarihinde imzalayan ilk devletlerdendir. İmza aşamasında ve sonrasında Sözleşme'nin 8. maddesinde düzenlenen çekincelerin hiçbirini sunmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmeler Anayasa 90. maddesi uyarınca milletlerarası hukuk kaynaklarındandır.^[105] Milletle-

Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği,” *Singapur Sözleşmesi'nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu*, (T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, İstanbul, 5-6 Aralık 2019), 32; Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık*, 873; Xiantao Wen (with an introduction by Susan Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention in Light of the New York and Hague Choice of Court Conventions,” in *Comparative and Transnational Dispute Resolution*, edited by Shahla Ali (New York, NY: Routledge, 2023), 166.

[103] Natalie Y. Morris Sharma, başarılı yönetim ve çalışmalarından dolayı literatürde Singapur Sözleşmesi'nin mimarı olarak görülmektedir. Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 32.

[104] Ergun Özsunay, *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 2. baskı (İstanbul: Aristo, 2021), 5; Nadja Alexander, Shouyu Chong ve Vakhtang Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, Second Edition (The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2022), 38-39, par. 0.52.

[105] Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 2. baskı (Ankara: Yetkin, 2021), 24.

rarası sözleşmeler anayasal sistem gereği yasama organı tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir.^[106]

Türkiye, 7282 sayılı Kanun'la^[107] Singapur Sözleşmesi'nin onaylanmasını uygun bularak, 21 Nisan 2021 tarihli ve 3866 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla onaylamıştır. Sözleşmenin yürürlük tarihi de 11 Nisan 2022 olarak tespit edilmiştir.^[108] Türkiye, Singapur Sözleşmesine katılımına ilişkin onay belgesini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne 11 Ekim 2021 tarihinde tevdi etmiş olup, Sözleşme'nin 14. maddesi uyarınca tevdi edilmesinden itibaren 6 ay sonra yani 11 Nisan 2022 tarihinde Türkiye taraf ülke statüsüne kavuşmuştur.

Singapur Sözleşmesi, milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözülmesine yönelik arabuluculuk anlaşma belgelerinin “sınır ötesi dolaşımı” için etkili ve yeknesak bir çerçeve sunan çok taraflı bir antlaşmadır.^[109] Singapur Sözleşmesi, arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmalarının icra edilebilirliği konusunda bir araç olmanın ötesinde, uyuşmazlık çözüm arenasında arabuluculuk için bir “sıçrama tahtası” olarak kurgulanmıştır.^[110]

[106] Aysel Çelikel ve Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 17. bası (İstanbul: Beta, Haziran 2021), 42; Cemal Şanlı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 10. bası (İstanbul: Beta, 2023), 17; Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 23. bası (İstanbul: Beta, 2021), 72; Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 8. baskı (Ankara: Savaş, 2022), 14; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, (İstanbul: Vedat, 2020), 16.

[107] 7282 sayılı Kanun'un kabul tarihi: 25.02.2021, RG 11.03.2021, S.31420; Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonunun Onaylanması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 3866) (RG 22.04.2021, S.31462).

[108] Cumhurbaşkanlığı Kararı, Karar Sayısı: 5235 (RG 25.02.2022, S.31761).

[109] Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 22, par. 0.01.

[110] Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 32, par. 0.34.

B) SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ ARABULUCULUK TANIMI VE SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK

1- Singapur Sözleşmesi Arabuluculuk Tanımı

Singapur Sözleşmesi hazırlık aşamasındaki UNCIRAL Çalışma Grubu II'nin raporlarına baktığımızda terminoloji açısından “uzlaştırma–*conciliation*” terimi yerine “arabuluculuk–*mediation*” teriminin kullanılıp kullanılmaması konusunun tartışıldığını görmekteyiz.^[111] Çalışmalar sırasında “arabuluculuk” teriminin hem kolaylaştırıcı hem de değerlendirici uzlaştırmayı kapsadığı ifade edilmiştir.^[112] Tarihsel olarak UNCITRAL metinlerinde kullanılan “uzlaştırma” teriminin yerine “arabuluculuk” terimine geçilmesi konusunda tereddütler yaşanmış ise de “arabuluculuk” teriminin kullanılması kararlaştırılmıştır.

Singapur Sözleşmesi'nin 2/(3) maddesinde yer alan düzenlemeye göre arabuluculuk kullanılan ibarelere^[113] veya yürütülen usule^[114] bakılmaksızın, uyuşmazlığın taraflarına bir çözüm dayatma yetkisine sahip olmayan üçüncü kişi veya kişilerin yardımıyla^[115] dostane bir çözüme kavuşturmaya

[111] UN Doc. A/CN.9/929, par. 102-104.

[112] UN Doc. A/CN.9/929, par. 102-104; UNCITRAL Çalışma Grubu II'nin ses kayıtları için bkz: <https://uncitral.un.org/en/audio#02>

[113] Uyuşmazlık taraflarının içinde yer aldıkları faaliyetin arabuluculuk olarak adlandırılıp adlandırılmamasının önemi yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güven Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı (İstanbul: Onikilevha, Ocak 2023), 160; Özel, “Arabuluculuk,” 1196.

[114] Usulün ne şekilde adlandırıldığı ve arabuluculuğa başvurulmasının temelindeki unsurun da önemi yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği*, 39.

[115] Singapur Sözleşmesi'nde arabulucunun “yardımına” ilişkin bir gösterge yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 149, par. 2.49.

çalıştıkları bir usuldür.^[116] Singapur Sözleşmesi'ne göre sürecin ne şekilde adlandırıldığına ve kullanılan usulün bir önemi yoktur.^[117]

Singapur Sözleşmesi arabuluculuk tanımı, UNCITRAL Model Kanun^[118] arabuluculuk tanımının dört temel özelliğini içermektedir.^[119] İlk olarak “arabuluculuk” bölgesel ve ulusal uygulamalardaki farklılıkları da kapsayan “şemsiye bir kavram” olarak ele alınmaktadır.^[120] İkinci olarak süreç tarafların kararından, mahkemenin ya da hakemin teşvikinden, yasal bir yükümlülüğten veyahut sözleşmeden kaynaklanabilir.^[121] Üçüncü özellik arabuluculuğun kullanılma amacının uyuşmazlıkların çözümü olmasıdır.^[122]

[116] 2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun'un 1.3 maddesinde de benzer tanıma yer verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özsunay, *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 50; *Yarar'a göre Singapur Sözleşmesi'nin 21(3) maddesinde arabuluculuğun klasik tanımı esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yarar, Milletlerarası*, 156.

[117] Elisabetta Silvestri, “The Singapore Convention on Mediated Settlement Agreements: A New String to the Bow of International Mediation,” *Access to Justice in Eastern Europe 2019*, no. 3 (September 2019): 7.

[118] 2002 tarihli Model Kanun UNCITRAL Çalışma Grubu II tarafından revize edilerek 26 Haziran 2018 tarihinde onaylanmış ve “Uluslararası Ticari Arabuluculuk ve Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmaları Hakkında UNCITRAL Model Kanunu, 2018 (*Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation, 2018*)” olarak uygulamaya girmiştir. Türkçe metni için bkz. Özsunay, *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 45 vd.

[119] Ellen E. Deason, “What’s in a Name: The Terms Commercial and Mediation in the Singapore Convention on Mediation,” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer 2019): 1163

[120] Deason, “What’s in a Name,” 1163; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 56.

[121] Deason, “What’s in a Name,” 1163.

[122] Deason, “What’s in a Name,” 1163; Özsunay, *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 50.

Dördüncü özellik ise karar verme yetkisi olmayan bir üçüncü kişinin/kişilerin yardımıdır.^[123]

2- Singapur Sözleşmesi Açısından Değerlendirici Arabuluculuk

Singapur Sözleşmesi arabuluculuk tanımı *esas alındığında önemli olanın sürece verilen etiketin değil, sürecin özü olduğunun* tespitini yapmak mümkündür.^[124] Tanıma göre arabuluculuk; tahkim gibi belirleyici süreçleri kapsamamakta, ancak kolaylaştırıcı arabuluculuk, değerlendirici arabuluculuk ve tavsiye niteliğinde uyuşmazlık çözüm süreçlerini kapsamaktadır.^[125] Sözleşmenin 1, 4 ve 5. maddelerinde de arabuluculuk kavramına yer verilmiş ve bu maddeler dahil sözleşmenin hiçbir maddesinde arabuluculuğu sınırlayıcı ya da arabuluculuk modelini belirleyici bir ibare kullanılmamıştır.

Singapur Sözleşmesi'nde arabuluculuğun tanımı son derece geniş^[126] ve esnek olarak kurgulanmıştır. Singapur Sözleşmesi'ne göre spektrumun bir ucunda arabulucunun yalnızca tarafları bir araya getirerek geri kalan müzakerelere ve sulh sürecinin taraflarca gerçekleştirildiği durumlar yer alırken, diğer ucunda ise arabulucunun süreçte aktif olarak yer aldığı, hatta tarafların çözüm üretmedikleri durumlarda çözüm önerisi getirebildiği haller yer almaktadır.^[127] Sonuçta, Singapur Sözleşmesi ekseninde arabuluculuk modelini kısıtlayıcı bir ibareye yer verilmemiş olduğunun tespiti mümkündür.

[123] Deason, "What's in a Name," 1163; Singapur Sözleşmesi arabulucunun hem kolaylaştırıcı hem de tavsiye niteliğindeki önerileri ile uyuşmazlık çözüm süreçlerini kapsamakta, ancak tahkim gibi sonucu belirleyici süreçleri kapsamamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nadja Alexander, Shouyu Chong, "An Introduction to the Singapore Convention on Mediation-Perspectives from Singapore," *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement*, 4 (2018): 41.

[124] Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 137, par. 2.28.

[125] Özbek, *Alternatif*, 879; Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 132, par. 2.26.

[126] Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği*, 40.

[127] Talat Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi," *Marmara*

Singapur Sözleşmesi 2/(3) maddesinde açıklanan arabuluculuk tanımına çeşitli arabuluculuk modelleri potansiyel olarak girmekle beraber burada üçüncü kişinin çözüm dayatmama unsuru belirleyicidir.^[128] Çözüm dayatma gücüne sahip olmayan^[129] üçüncü kişinin yardımıyla tarafların gerçekleştirdikleri her türlü anlaşma belgesi, Sözleşme kapsamında değerlendirilmektedir.^[130]

Singapur Sözleşmesi'nin çerçeve bir tanımla belirlediği arabuluculukta kilit nokta tarafların üçüncü bir şahsın aracılığıyla uyuşmazlıklarını çözümlenmeleridir.^[131] Sözleşme'nin kabul ettiği "arabulucu" tarifinde sadece "tarafsızlık ve bağımsızlık"^[132] ve "üçüncü kişi"^[133] gibi bazı özelliklere vurgu yapılmıştır. Singapur Sözleşmesi'nin 5/(2)(a) maddesinde düzenlenen kamu düzenine aykırı olmamak ve 5/(2)(b) maddesinde düzenlenen arabuluculuğa elverişlilik unsurları başta olmak üzere Sözleşmeye uygun olarak hazırlanmış olan sulh anlaşmalarının milletlerarası uygulanabilirliği mümkün olabilecektir.

Arabulucunun müzakereye ne ölçüde katkı verdiğinin önemi bulunmayıp, her toplantıya katılım ve her kararda imzasının olması gibi şekli şartlar

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 25, no. 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı (Aralık 2019): 990.

[128] Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 159, dipnot 70.

[129] Arabulucunun çözüm dayatmaması şartının arabuluculuk süreciyle sınırlı olduğunu vurgulamak için "arabuluculuk sırasında" şeklinde bir ekleme yapılması önerilmiştir. Özellikle med-arb (mediation-arbitration) süreçlerinde arabulucu ancak hakem olarak göreve başladıktan sonra bir çözüm dayatabileceğinden eklemenin gereksiz olacağı değerlendirilerek kabul edilmemiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/934, par.32.

[130] Ersin Erdoğan, "Milletlerarası Arabuluculuk Anlaşma Belgelerinin İcrasına İlişkin BM Sözleşmesinin (Singapur Sözleşmesi) Değerlendirilmesi" içinde *Yargıtay'ın 150. Kuruluş Yılı Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, ed. Ersin Erdoğan (Ankara: Pozitif Matbaacılık, Temmuz 2019), 192.

[131] Özel, "Arabuluculuk," 1196.

[132] Singapur Sözleşmesi m.5/(1)(f).

[133] Singapur Sözleşmesi m.2/(3).

aranmamaktadır.^[134] Önemli olan bir üçüncü kişinin varlığı, bu üçüncü kişinin uyuşmazlık hakkında karar verme yetkisinin olmaması ve tarafların kendi uyuşmazlıkları hakkında yine kendilerinin karar vermeleridir.^[135]

Arabuluculuk tanımında arabuluculuğun rızaya dayalı doğasına da vurgu yapılmıştır.^[136] Sözleşme uygulama alanına giren arabuluculuğun bir mahkeme ya da hakem heyetinin talimatı veya önerisi ile olması ya da zorunlu ile ihtiyari olması arasında fark yoktur.^[137] Singapur Sözleşmesi, arabuluculuk faaliyetinin nasıl başladığına değil, sürecin sonucuna odaklanmıştır.^[138] Singapur Sözleşmesi hazırlama sürecinde bazı delegelerin haklı olarak ifade ettiği üzere arabuluculuk farklı ülkelerde farklı şekilde uygulanmakta olup, hiçbir arabuluculuk şekli yanlış olmadığından arabuluculuk sonucunda varılan sulh anlaşmasının uygulanması gerekir.^[139] “*Omnis definitio in jure periculosa est*” yani hukukta her tanımın tehlike içerdiği ilkesi gereği Singapur Sözleşmesi’nde dar bir tanımlama yapılmasından kaçınılmıştır.^[140]

Milletlerarası nitelik içeren ticari uyuşmazlıklar açısından ideal arabuluculuk modelinin değerlendirilmesinde de fayda vardır. Milletlerarası nitelik içeren uyuşmazlıklar genel olarak komplike konular içerir ve uzun dönem ticari menfaatler ön plandadır. Tarafların genelde anlaşmaya odaklanması nedeniyle bu tür uyuşmazlıklara en uygun arabuluculuğun değerlendirici

[134] Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 107; Mustafa Özbek, *Alternatif*, 878; Mehmet Kara, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu, (Singapur Konvansiyonu),” (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2022), 50.

[135] Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği*, 40.

[136] Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 148, par. 2.45.

[137] Özel, “Arabuluculuk,” 1196.

[138] Alexander, Chong ve Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 145, par. 2.38.

[139] Allan J. Stitt, “The Singapore Convention: When Has a Mediation Taken Place (Article 4),” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer 2019): 1174.

[140] Özbek, *Alternatif*, 879.

arabuluculuk olacağı kanaatindeyiz. Kolaylaştırıcı arabuluculukta uyumsuzluğun değerlendirilmesinden çok, tarafların menfaatlerine ve çözümleri kendilerinin üretmelerine odaklanılmaktadır. Belirtilen nedenlerle, kolaylaştırıcı arabuluculuk özellikle karmaşık uluslararası uyumsuzluklarda yeterli gelemeyebilecektir.^[141]

Milletlerarası nitelik içeren ticari uyumsuzluklar açısından baktığımızda arabulucunun uyumsuzluk hakkında profesyonel görüş verme ve tarafların durumlarını analiz etme yükümlülüğünün olup olmadığı konusunun değerlendirmesi faydalı olacaktır. Çalışmamızın kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuğu ele aldığımız yukarıdaki bölümlerinde ayrıntılı ele aldığımız üzere kolaylaştırıcı arabulucunun iddiaların esası hakkında fikir verme ve bir davaya gidilecekse davanın sonucunun ne olabileceği hakkında tahminde bulunma yükümlüğü bulunmamaktadır. Konuyu Singapur Sözleşmesi uygulama alanı özelinde değerlendirecek olursak bizleri yönlendirebilecek bazı ipuçları olabilir. Birincisi; Singapur Sözleşmesi kapsamına giren uyumsuzluklar sınır ötesi ticari uyumsuzluklar olduğundan uyumsuzluğun esasına dair tahminde bulunmak kolay değildir. Hatta çoğu zaman güç ve neredeyse imkansız olabilecektir. İkinci önemli nokta; uyumsuzluk tarafları özellikle değerlendirici arabuluculukta kendi durumları ile uyumsuzluk hakkında aleyhlerine olabilecek durumları paylaşmazlar. Bu durumda arabulucunun sağlıklı bir değerlendirme yapması çok zordur. Dikkat çekmek istediğimiz üçüncü nokta; çoğu zaman arabuluculuk kısıtlı süreler içinde gerçekleşmektedir. Bu kısıtlı sürelerde uyumsuzluğun analizi, tarafların talepleri gibi durumlar hakkında yeteri kadar bilgi edinmesi çok güçtür. Arabulucunun değerlendirme yaparken ve çözüm önerisi sunarken tarafsızlığa aykırı davranması halinde Singapur Sözleşmesi 5/(1)(f) maddesi uyarınca hukuki yola başvurunun reddedilmesi riski bulunmaktadır. Birbirinden farklı düzenlemeye sahip hukuk sistemleri de dikkate alındığından milletlerarası nitelik içeren ticari uyumsuzluklarda iddiaların esası hakkında fikir verme yükümlülüğünün imkansız değil ama güç olduğunun tespitini yapmak mümkündür.

[141] Değerlendirici arabuluculuğun, kolaylaştırıcı arabuluculuğun uygun olmadığı, karmaşık olarak nitelendirilecek davalarda uygulanması önem taşır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Andrew Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak, Arabuluculuktan Yararlanacaklar için Rehber*, çev. Adnan Bıçaksız, Zeynep Alkın, Ed. Aşiyen Süleymanoğlu (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Temmuz 2017), 151; Özümücu, "Arabulucunun Rolü," 1382.

SONUÇ

Resmin bütününe incelediğimizde Singapur Sözleşmesi'nin büyük ölçüde Türk hukuk sistemiyle uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.^[142] Ancak, 6325 sayılı HUAK'da tanımlanan arabulucu kavramı ile Singapur Sözleşmesi'nde tanımlanan arabulucu kavramı mukayese edildiğinde her iki kavramın birebir örtüşmediği görülecektir.

HUAK arabulucunun nitelikleri ile uzmanlık eğitimini detaylı bir şekilde belirlemiş ve belli bir akredite sistemi getirmiştir. Ayrıca, esasa yönelik bir denetim sistemi düzenlemiştir. Şöyle ki, taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin anlaşma belgesinin icra edilebilirliğine ilişkin şerhin alınması zorunlu olup, mahkeme yapacağı incelemede anlaşma içeriğini, taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasıyla ilgili olarak kanunlarda yer alan sınırlamalar ile usul ve esaslara uyulup uyulmadığı yönünden denetleyecektir. Esas yönden denetime ilişkin bu emredici hüküm ile arabulucunun akreditasyon ve eğitim sistemi dikkate alındığında HUAK'ın sınırlayıcı ve dar kalıplar içinde arabuluculuğu yorumladığı görülecektir.

Milletlerarası ve ticari nitelikteki arabuluculuk süreçlerine yönelik Singapur Sözleşmesi arabuluculuk modelleri açısından bir ayırım yapmadığı gibi, Sözleşme ekseninde arabuluculuk modelini kısıtlayıcı bir ibareye de yer verilmemiştir. Tarafsızlık, bağımsızlık, elverişlilik, kamu düzeni gibi sınırlamalar dışında arabuluculuğa yönelik yasaklayıcı veya sınırlayıcı bir düzenleme Sözleşme'de yer almamaktadır. Sınır ötesi ticari uyuşmazlıkların çoğunlukla karmaşık uyuşmazlıklar olacağı varsayımından hareketle uygulanması kolay olmasa dahi değerlendirici arabuluculuğun çok daha etkin kullanılacağı görüşündeyiz. Ancak özellikle arabulucunun değerlendirme yaparken ve çözüm önerisi sunarken tarafsızlığa veya bağımsızlığa aykırı davranması halinde Singapur Sözleşmesi 5/(1)(f) maddesi uyarınca hukuki yola başvuru red sebebi olabilecektir.

2012 yılında kolaylaştırıcı arabuluculuğu esas olarak kurgulanan HUAK'da sonradan yapılan yasal değişiklikler sonrası sınırlı bir değerlendirici arabuluculuk modeli benimsenmiştir. HUAK, HUAK Yönetmeliği ve Türkiye Arabuluculuk Etik Kuralları'nda arabulucunun süreçteki rolü ve arabuluculuk

[142] Özsunay, *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 38.

modelleri açısından uyumlu olmayan hükümlerin tartışma konusu olduğu görülecektir. Özellikle taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin arabulucu anlaşma belgesinin mahkeme tarafından esas yönünden denetimine ilişkin düzenlemenin uygulamada sıkıntılar yaratması olasıdır. Belirtilen nedenlerle arabulucuların hak temelli ya da menfaat temelli çözüm önerisi getirme, hukuki tavsiyelerde bulunma ve ileride dava açılması halinde mahkemenin anlaşmazlığı nasıl çözebileceğine dair profesyonel görüş verme gibi yükümlülüklerinin olup olmadığına dair açık bir yasal düzenleme getirilmesinde fayda bulunmaktadır. Arabulucunun süreçteki davranış standartlarına yönelik yol gösterici kapsamlı bir düzenleme arabuluculuğun gelişim ve başarısına da katkı sağlayacaktır. Hiç kuşkusuz arabulucu süreci proaktif olarak yönetebilir ama arabulucunun kabul edilebilir davranış parametrelerinin açık ve uyumlu olarak mevzuatta ve Türkiye Arabuluculuk Etik Kurallarında belirlenmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abramson, Hal. “The New Singapore Mediation Convention: The Process and Key Choices.” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer, 2019): 1037-1062.
- Akıncı, Ziya. *Milletlerarası Özel Hukuk*. İstanbul: Vedat, 2020.
- Alexander, Nadja / Chong, Shouyu. “An Introduction to the Singapore Convention on Mediation—Perspectives from Singapore.” *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement*, 4, (2018): 37-56.
- Alexander, Nadja, Chong, Shouyu ve Giorgadze, Vakhtang. *The Singapore Convention on Mediation A Commentary*. Second Edition, The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2022.
- Arslan, Ramazan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası. *Medeni Usul Hukuku*. 7. Baskı. Ankara: Yetkin, 2021.
- Aslan, Leyla Akyol. “6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nun 15’inci Maddesi ile Arabulucunun Çözüm Önerisi Getirebilmesine Olanak Sağlayan Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi.” *Terazi Hukuk Dergisi* 13, no.145 (Eylül 2018): 29-44.
- Azaklı, Arslan Betül. *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin, 2018.
- Birke, Richard. “Evaluation and Facilitation: Moving Past Either/Or.” *Journal of Dispute Resolution* 2 (2000): 309-319.
- Bora, Özlem. *Arabuluculuk Sözleşmesi*. Ankara: Turhan, 2020.
- Büyükkay, Ferhat. *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi ve İcra Edilebilirlik Şerhi*. Ankara: Adalet, Kasım 2018.
- Ceylan, Şule Şahin. *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. İstanbul: Onikilevha, Ağustos 2009.
- Çelikel, Aysel ve Bahadır Erdem. *Milletlerarası Özel Hukuk*. 17. Bası. İstanbul: Beta, Haziran 2021.

- Deason, Ellen E. “What’s in a Name: The Terms Commercial and Mediation in the Singapore Convention on Mediation.” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer, 2019): 1149-1172.
- Demir, Şamil. *Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi*. 2. baskı. Ankara: Adalet, 2014.
- Diamond, Ilene. “The Value of a Psychologist Mediator.” 21 Mart 2011. Erişim 3 Ocak 2024. <https://mediate.com/the-value-of-a-psychologist-mediator/>
- Doğan, Vahit. *Milletlerarası Özel Hukuk*. 8. baskı. Ankara: Savaş, 2022.
- Dost, Süleyman. “Mediation for Disputes in Private Law in Turkey.” *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 4, No. 10, (Ekim 2014): 81-99.
- Dür, Orhan. *Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri*. 2. baskı. Ankara: Adalet, 2018.
- Ekmekçi, Ömer, Muhammet Özekes ve Murat Atalı. *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*. İstanbul: Onikilevha, Ekim 2018.
- Ekşi, Nuray. “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler (Singapur) Konvansiyonu’nun Türkçe Tercümesi.” *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, no.1 (2020): 203-216.
- Elçin, Doğa. *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*. Ankara: Turhan, 2019.
- Erdoğan, Ersin. “Milletlerarası Arabuluculuk Anlaşma Belgelerinin İcrasına İlişkin BM Sözleşmesinin (Singapur Sözleşmesi) Değerlendirilmesi.” içinde *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, Editör Ersin Erdoğan, 189-202. Ankara: Pozitif Matbaacılık, Temmuz 2019.

- Erdoğuş, Ayben. “Kolaylaştırıcı-Değerlendirici Arabuluculuk Ayrımı: Orta Yolda Uzlaşmak Mümkün mü?” *Banka ve Finans Hukuku Dergisi* 2, no.32, (Prof. Dr. Ali Necip Ortan’a Armağan, 2019), 2259-2278.
- Erkan, Mustafa. *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*. İstanbul: Onikilevha, Nisan 2020.
- Erol, Muammer. *Türk Hukukunda Arabuluculuk ve Teşkilatlanması*. Ankara: Adalet, 2018.
- Goodman, Andrew. *Arabuluculuğa Hazırlanmak, Arabuluculuktan Yararlanacaklar için Rehber*. Çevirenler Adnan Bıçaksız, Zeynep Alkın, Editör Aşiyen Süleymanoğlu, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Temmuz 2017.
- Ildır, Gülgün. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler)*. Ankara: Seçkin, 2003.
- Kar, Bektaş. *İş Yargılaması Usulü*. Genişletilmiş 2. bası. Ankara: Yetkin, 2018.
- Kara, Ezgi. “Milletlerarası Özel hukuk Açısından Arabuluculuk.” Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2021.
- Kara, Mehmet. “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu, (Singapur Konvansiyonu).” Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2022.
- Kaya, Talat. “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, no. 2, (Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı Aralık 2019): 979-1008.
- Kekeç, Elif Kısmet. *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*. 3. baskı. Ankara: Adalet, Mart 2016.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Arabuluculuk Sözleşmeleri*. 3. baskı. Ankara: Turhan, 2022.
- Kıyak, Emre. *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*. Ankara: Seçkin, Haziran 2018.

- Kovach, Kimberlee K. ve Lovet, Lela P. “Mapping Mediation: The Risks of Riskin’s Grid.” *Harvard Negotiation Law Review* 3: 71 (1998): 71-110.
- Köşgeroğlu, Banu Şit. *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği*. Ankara: Adalet, 2020.
- Kuan-Ling Shen. “Multi-tier Dispute Resolution: Present Situation and Future Developments in Taiwan.” Chapter. In *Multi-Tier Approaches to the Resolution of International Disputes: A Global and Comparative Study*, edited by Anselmo Reyes and Weixia Gu, 110-141. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. doi:10.1017/9781108854306.005.
- Levin, Murray S. “The Propriety of Evaluative Mediation: Concerns About the Nature and Quality of an Evaluative Opinion.” *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 16, no. 2 (2001): 267-296.
- Lowry, L. Randolph. “Evaluative Mediation.” in *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, J. Folberg, et al (Eds.), 72–91. New York: Guilford Press, 2004.
- Masucci, Deborah. “From Skepticism to Reality–The Path to Convention for the Enforcement of Mediated Settlements.” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no.4 (Summer 2019): 1123-1132.
- Matteucci, Giovanni. “The Singapore Convention on Mediation, Challenges and Opportunities. The 2nd KIMC International Seminar, Seoul, The island of discussion.” https://www.academia.edu/83463753/The_Singapore_Convention_on_Mediation_challenges_and_opportunities (December 3, 2021): 1-13.
- Montineri, Corinne. “The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and the Significance of the Singapore Convention.” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer, 2019): 1023-1036.
- Moore, Christopher W. *The Mediation Process*. Fourth Edition. Jossey-Bass, 2014

- Nolan-Haley, Jacqueline M. *Alternative Dispute Resolution in a Nutshell*. Fourth edition, West Academic Publishing, 2013.
- Nomer, Ergin. *Devletler Hususi Hukuku*. 23. bası. İstanbul: Beta, 2021.
- Özbek, Mustafa Serdar. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. 5. baskı. Ankara: Yetkin, 2022.
- Özel, Sibel. "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Singapur Konvansiyonu." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, no.2, (Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı Aralık 2019): 1190-1210.
- Özmumcu, Seda. "Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi." *Bahçeşehir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, no. 163-164, (Mart-Nisan 2018): 9-51.
- Özmumcu, Seda. "Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk." İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası LXXI, no. 1 (2013): 1369-1390.
- Özmumcu, Seda. *Arabuluculuk Modelleri*. İstanbul: Onikilevha, Şubat 2021.
- Özsunay, Ergun. *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*. 2. bası. İstanbul: Aristo, 2021.
- Özsunay, Ergun. "Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği." Singapur Sözleşmesi'nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, İstanbul, 5-6 Aralık 2019.
- Öztürk, Necla. "Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu: Genel Bakış." *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 31, no. 2 (2015): 203-254.

- Öztürk, Necla ve Güven Yazar. “AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan II*, (ed.) Emel Hanağası ve Mustafa Göksu, (Ankara: Yetkin, 2011): 1351-1386.
- Pekcanıtez, Hakan, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. 9.baskı. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Polat, Malike. *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin, 2010.
- Riskin, Leonard L. “Decisionmaking in Mediation: The New Old Grid and the New New Grid System.” *Notre Dame Law Review* 79, no. 1, (2003): 1-54.
- Riskin, Leonard L. “Mediator Orientations, Strategies and Techniques.” *Alternatives to the High Cost of Litigation* 12, no. 9 (September 1994): 111-114.
- Riskin, Leonard L. “Understanding Mediators’ Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed.” *Harvard Negotiation Law Review* 1, (1996): 7-52.
- Roberts, Kenneth M. “Mediating the Evaluative-Faciliative Debate: Why both Parties are Wrong and a Proposal for Settlement.” *Loyola University Chicago Law Journal XXXIX*, (2007): 187-213.
- Silvestri, Elisabetta. “The Singapore Convention on Mediated Settlement Agreements: A New String to the Bow of International Mediation.” *Access to Justice in Eastern Europe 2019*, no. 3 (September 2019): 5-11.
- Stempel, Jeffrey W. “The Inevitability of the Eclectic: Liberating ADR from Ideology.” *Journal of Dispute Resolution* 2000, no. 2, (2000): 247-294.
- Stitt, Allan J. “The Singapore Convention: When Has a Mediation Taken Place (Article 4).” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4 (Summer 2019): 1173-1180.

- Strong, Stacie I. “Beyond International Commercial Arbitration? The Promise of International Commercial Mediation.” *Washington University Journal of Law & Policy*, 45 (2014): 11-39.
- Sussman, Edna. “The Singapore Convention Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements.” *ICC Dispute Resolution Bulletin*, Issue 3, Commentary (2018): 42-54.
- Şanlı, Cemal. *Milletlerarası Özel Hukuk*. 10. bası. İstanbul: Beta, 2023.
- Tanrıver, Süha. *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*. 2. bası. Ankara: Yetkin, 2022.
- Tanrıver, Süha. *Medeni Usul Hukuku*. 2. bası. Ankara: Yetkin, 2022.
- Taşdelen, Nihat. *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin, 2021.
- Usluel, Aslı E. Gürbüz. “Mandatory or Voluntary Mediation? Recent Turkish Mediation Legislation and a Comparative Analysis with the EU’s Mediation Framework.” *Journal of Dispute Resolution*, no. 2 (Spring 2020): 445-466.
- Weckstein, Donald T. “In Praise of Party Empowerment—and of Mediator Activism,” *Willamette Law Review* 33, no. 3 (Summer 1997): 501-564.
- Wen, Xiantao (with an introduction by Susan Finder). “Comparative Analysis at the Singapore Convention in Light of the New York and Hague Choice of Court Conventions.” in *Comparative and Transnational Dispute Resolution*, edited by Shahla Ali, 165-189. New York, NY: Routledge, 2023.
- Yarar, Güven. *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*. 2. Baskı. İstanbul: Onikilevha, Ocak 2023.
- Yeşilirmak, Ali. “Arabuluculuk Nedir?.” içinde *Temel Arabuluculuk Eğitimi, Katılımcı Kitabı, Türkiye’de Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi, T.C. Adalet Bakanlığı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı, Avrupa Konseyi*, Editörler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 25-45. 3.baskı, Ankara: Arcs Matbaacılık, Aralık 2021.

Yeşilirmak, Ali. “Arabuluculuk Nedir?” içinde *Temel Arabuluculuk Eğitimi, Eğitici Kitabı, Türkiye’de Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi, T.C. Adalet Bakanlığı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı, Avrupa Konseyi*, Editörler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç, 75-91. 2.baskı, Ankara: Has Matbaacılık, Kasım 2017.

Zenginkuzucu, Dikran M. *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıklarının Dostane Çözümüne İlişkin Temel Metinler*. 2. Baskı. İstanbul: Legal, 2017.

<https://www5.tbmm.gov.tr>

<https://uncitral.un.org/>